

НЕРІВНОЦІННОСТІ ТІЛЕСНОСТІ: СТАН ЗДОРОВ'Я, ПОДАЧА ЇЖИ ТА ТРАНСПОРТНИЙ РУХ НА ВАГАХ МОРАЛІ

Яковенко Алла Казимирівна – кандидат соціологічних наук, доцент, професор кафедри соціології Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, м. Київ;

Ташченко Анна Юріївна – кандидат соціологічних наук, викладач кафедри соціології та політології, Національний авіаційний університет, м. Київ

У статті представлена спроба створення типології суб'єктів у стані вирішення моральних дилем, пов'язаних з темами стану здоров'я, подачі їжі і транспортного руху, на основі вторинного аналізу результатів емпіричних досліджень Ф. Тромпенаарса і Ч. Хемпдена-Тьорнера. Ця типологія складається з чотирьох типів («непохитливі раціоналісти», «поціновувачі майстерності», «чесні громадяни» і «мовчазні друзі») критерієм виокремлення яких стала міра домінування раціональної (модерністської) моралі, що ґрунтується на повазі до держави, громадянського суспільства, нації, класу і професійної спільноти. Ця мораль протиставляється постраціональній (постмодерністській) моралі, яка ґрунтується на повазі до індивіда, який сповідує партикулярний патріотизм, та його близького оточення. Запропоновано пояснювати відмінності між типами та диспропорції всередині них з огляду на структуралістсько-конструктивістське бачення кодифікації практик поведінки у потенційно небезпечних, соціально різномірних та символічно вигідних ситуаціях, представлених П. Бурдьє. Зростання інтенсивності очікування символічної антивигоди від дотримання універсалістської орієнтації у медобслуговуванні, організації ресторану та транспортному пересуванні, як припускають автори, і зумовлює перехід до постраціональної моралі.

Ключові слова: тіло, тілесність, мораль, здоров'я, їжа, транспорт, моральні дилеми, соціологія тілесності, соціологія моралі, кодифікація.

В статті представлена попытка создания типологии субъектов в состоянии решения моральных дилемм, причастных к темам состояния здоровья, подачи пищи и транспортного движения, на основе вторичного анализа результатов эмпирических исследований Ф. Тромпенаарса и Ч. Хэмпдена-Тёрнера. Эта типология состоит из четырех типов («несгибаемых рационалистов», «ценителей мастерства», «честных граждан» и «молчаливых друзей») критерием выделения которых стала мера доминирования рациональной (модернистской) морали, основанной на уважении к государству, гражданскому обществу, нации, классу и профессиональному сообществу. Эта мораль противопоставляется пострациональной (постмодернистской) морали, основанной на уважении к индивиду, исповедующему партикулярный патриотизм, и его близкому окружению. Предложено объяснять различия между типами и диспропорции внутри них, учитывая структуралистско-конструктивистское видение кодификации практик поведения себя в потенциально опасных, социально разнородных и символически выгодных ситуациях, поданное П. Бурдьё. Рост интенсивности ожидания символической антивывгоды от соблюдения универсалистской ориентации в медобслуживании, организации ресторана и транспортном передвижении, как предполагают авторы, и обуславливает переход к пострациональной морали.

Ключевые слова: тело, телесность, мораль, здоровье, еда, транспорт, моральные дилеммы, социология телесности, социология морали, кодификация.

The article presents a typology of subjects in the state of solving moral dilemmas involved in the themes of health status, food serving and transport traffic, based on the secondary analysis of results of empirical studies by F. Trompenaars and C. Hampden-Turner. This typology consists of four types – «adamant rationalists», «connoisseurs of workmanship», «honest citizens» and «silent friends», – which were determined through the measure of dominance of rational (modernist) moral, based on respect for the state, civil society, nation, class and professional community. It opposes post-rational (postmodern) moral, based on the respect for individual practicing particularistic patriotism and his close enclave. It's suggested to explain the differences between types and disproportions within them considering the structural-constructivist vision of the codification of practices of behaving themselves in potentially dangerous, socially dissimilar and symbolically profitable situations, submitted by P. Bourdieu. The increase in the intensity of expectation of symbolic anti-gains from observing universalist orientation in medical service, restaurant organization and movement in transport, as the authors presume, causes a transition to the post-rational moral.

Keywords: body, bodily, moral, health, food, transport, moral dilemmas, sociology of bodily, sociology of moral, codification.

Ми підходимо до характеристики проблеми з предметної області, суміжної для соціології моралі та соціології тілесності. Представники соціології моралі висловлюють думки щодо необхідних умов подальшого розвитку цієї галузі, в світлі котрих найважливішим є налагодження зв'язку між дослідженнями моралі в широкому й абстрактному контексті (результатами яких є різноманітні класифікації видів моралі, а також видів її визначення) та дослідженнями моральних зіткнень на мезорівні соціального порядку в конкретних сферах та підсферах суспільної діяльності, а також зміни значень моралі в окремих інституційних порядках [1, с. 93-100]. Використання ж так званої «перспективи тілесності» (актуалізованість якої сьогодні, на нашу думку, доводити немає потреби), як свідчить вже існуючий досвід її поєднання як з очевидно близькими, так і з опосередковано наближеними до вивчення тіла предметними областями (напр., із соціологією харчової поведінки [2, с. 303] чи соціологією соціальної політики [3]), виявляється продуктивним і корисним у тому випадку, коли призводить до розкриття різнобічних інтерпретацій тілесного досвіду і прихованих у ньому владних відносин та нерівностей, що входять у суперечність із прагненням до справедливості [3, с. 134]. Логічність і нефальшивість можливого тандему соціології моралі та соціології тілесності для нас безсумнівна, оскільки у моральних дилемах, що повсюдно виникають (що за сутністю своєю є ситуаціями вибору між альтернативами поведінки, вихід із котрих в будь-якому разі порушить ті чи інші соціальні норми, а необхідність вибору і дії згідно з ним залишається так само, як залишаються і уявлення про нормативну поведінку, в результаті чого соціальні норми набувають ієрархізованості та нерівноцінності у множині ймовірних варіацій), непересічно задіяні питання, що торкаються особливостей поводження з власним і чужим тілом – переконатися у цьому легко, освіживши у пам'яті типові «задачі з етики» або/та ознайомившись із спеціалізованими джерелами щодо моральних дилем (напр., [4]). Однак, доречі, сумнопоказово для соціологів те, що в інтенсивному вивченні людей у стані цих дилем першість і нині тримають філософи та психологи, здобуваючи дані для наукових висновків і суспільно важливих дискусій переважно у гіпотетично-лабораторних умовах, а соціологам частіше залишається роль «тих, хто сподівається» на міждисциплінарну співпрацю борців із філософським та психологічним редукціонізмом. Тож наукову проблему ми вбачаємо у тому, що наявне соціологічне знання про тілесне у сфері моралі та мораль у сфері тілесного не є достатньо повним і взаємопов'язаним для того, щоб ґрунтовно відображати багатомірне реальне формування і функціонування тілесно-причетної моралі.

Оскільки нами був зафіксований «наздоганяючий» характер соціологічної рефлексії моралі, в тому числі і призначеної для контролю реалізації власної тілесності й тілесності інших людей, то, звісно, увагу привертають насамперед ті публікації, в яких автори здійснюють спроби спрямувати результати своїх досліджень моральних дилем у поле соціологічних інтерпретацій. Одним із таких випадків є книга «4 типи корпоративної культури» авторитетних крос-культурних дослідників Ф. Тромпенаарса і Ч. Хемпдена-Тьорнера [5], що перекладена по виданню з більш загальною назвою «Riding the Waves of Culture: Understanding Cultural Diversity in Business» («Їдучи хвилями культури: Розуміння культурного розмаїття у бізнесі») і у 2012 р. вийшла вже третім виданням як «бізнес-класика». Шукаючи засоби для полегшення перипетій у корпоративних взаємодіях, свої висновки і рекомендації Тромпенаарс і Хемпден-Тьорнер викладають з опором на загальну теорію дії Т. Парсонса, доповнюючи її теоретичними напрацюваннями А. Шютца, Ф. Клакхона, Ф. Л. Строрбека та ін., тож у них, по-перше, має місце об'єднання аналізу загальнокультурного та посферного рівнів прояву моралі на основі ґрунтовного масиву емпіричних даних, а по-друге – відповіді їхніх респондентів щодо своєї поведінки за умов потрапляння у морально-дилематичну ситуацію, незважаючи на умоглядну постановку запитань (слід зазначити, що майже сумнозвісні «гіпотетично-лабораторні» умови в даному випадку частково врівноважені постійним живим обговоренням дилем на семінарах, котрі ці автори проводять для менеджерів, не уникаючи поділитися результатами дискусійних зіткнень), вписані у рамки застосування системних та інтрепретативних соціологічних теорій, а не теоретичних засобів загальної етики. Та є одна «незадача»: помічаючи, що одні і ті ж країни в залежності від центрального об'єкту, котрий провокує виникнення дилеми, організуються у неоднакові «топи» лідерів з вибору тієї чи іншої відповіді-рішення, Тромпенаарс і Хемпден-Тьорнер час від часу опускають заглиблення у цю обставину, втрачаючи таким чином важливу ланку між одномірним порівнянням і типологією. Це відбувається, наприклад, за розгляду трьох моральних дилем під кодовими назвами «Лікар і страхова компанія», «Посередній ресторан» та «Автомобіль і пішохід» в контексті парсонівської опозиції «Універсалістська vs. Партикулярістська орієнтація», при цьому ми ще детально не зупиняємося на деяких висновках, що дивують, згідно із якими, наприклад, японці та індонезійці, країни яких щодо двох дилем («Посередній ресторан», «Автомобіль і пішохід») продемонстрували відсоток універсалістів вищий за 50%, чомусь у обох випадках названі «прибійниками партикулярістської етики» [5, с. 84]. Між тим, від теоретиків пропозицій для типологізації – чи не з надлишком (і, відмітимо, більшість з відомих нам зроблена у англомовних джерелах): їхніми напрацюваннями забезпечено можливості розрізняти мораль на універсальну і формальну, насичену і ненасичену, абсолютивістську і релятивістську, індивідуальну і

суспільну, належну і сутнісну, природну (традиційну), раціональну (модерністську) і постраціональну (постмодерністську) [1, с. 92-94; 7, с. 12-14; 8; 9] тощо.

Отже, цілі статті – створити типологію суб'єктів у стані вирішення моральних дилем, в котрих задіяно причетні до стану здоров'я, подачі їжі і транспортного руху питання, та запропонувати соціологічне пояснення причин відмінностей між виокремленими типами і диспропорцій всередині них.

Методами дослідження з огляду на вищеписані раніше не вирішені частини загальної проблеми будуть вторинний аналіз результатів емпіричних досліджень Тромпенаарса і Хемпдена-Тьорнера з приводу трьох вищевказаних моральних дилем [5, с. 75-85; 6, р. 12-14], доповнений аналогічним методом щодо зведених даних про право і мораль з «Європейського соціального дослідження» [10, с. 83-93], та аналіз джерел.

Коротко перекажемо сутність взятих до уваги дилем – це потрібно не лише для загального ознайомлення непосвячених у деталі дослідження Тромпенаарса і Хемпдена-Тьорнера читачів, а й для обґрунтування вибору критеріїв побудови нашої типології. Розпочнемо з «Лікаря і страхової компанії»: сутність уявної ситуації під цією назвою полягає в тому, що треба поставити себе на місце лікаря, який працює у такій компанії та одного разу має вирішити, чи скласти своєму другу неадекватний медичний висновок, що дозволить отримати додаткове страхування, проте справжні результати медичного огляду в цілому свідчать про хороший стан організму друга. У «Посередньому ресторані» йдеться про ситуацію, де треба уявити себе в ролі репортера газети, зобов'язаного написати про всі нові ресторани міста: дилематичність виникає, коли в умови вводиться подруга, яка вклала всі свої гроші в один із таких ресторанів, проте враження він на репортера справляє негативне, а отже, треба вибрати – чесно розкритикувати ресторан подруги чи обдурити читачів. І, нарешті, «Автомобіль і пішохід» заставляє задуматися над ситуацією, коли уявний ви і ваш друг їдете в автомобілі, яким керує ваш друг, і збиваєте пішохода. Справа доходить до суду – адвокат друга каже, що якщо ви, як свідок, під присягою скажете неправду, заниживши показник швидкості пересування автомобіля, то ваш друг з високою ймовірністю уникне серйозного покарання. Очевидно, що основними об'єктами цих дилем є, відповідно, якість професійної оцінки стану здоров'я, якість професійної організації подачі їжі та безпека транспортно-опосередкованого пересування, що охороняється державою. В будь-якому разі, універсалістська орієнтація, згідно із Тромпенаарсом і Хемпденом-Тьорнером, передбачає, що ви 1) вважаєте, що друг/подруга не має підстав або лише частково має підстави очікувати від вас вирішення дилеми на їхню користь, і 2) вчините адекватно щодо обов'язків лікаря/репортера/свідка у суді; а партикуляристська орієнтація – що ви 1) вважаєте, що друг/подруга має усі підстави або частково має підстави очікувати від вас вирішення дилеми на їхню користь, і 2) вчините в інтересах друга/подруги. Отже, у справі створення типології найдоречніше ґрунтуватися на розрізненні моралі, що стверджує природний (традиційний), раціональний (модерністський) і постраціональний (постмодерністський) її види, оскільки в центрі лише цього розрізнення знаходяться відмінності, що породжуються пріоритетністю потреб первинних чи вторинних соціальних груп: традиційна мораль стоїть на службі насамперед у так званих «природних» спільнот (як-то сім'я, клан, плем'я, громада, комуна, каста, прихід, етнос тощо) та «природної» ієрархії на основі статі, віку, походження і власності; модерністська мораль – у держави, громадянського суспільства, нації, класу і професійної спільноти, вимагаючи поваги насамперед до ієрархії на основі патріотичності, успіху у ринковій конкуренції та професійних знань і навичок; постмодерністська мораль – насамперед у «людини для себе», тобто в індивіда, який сповідує «партикулярний патріотизм», та його близького кола, пов'язаного вузькими фамілістичними відносинами, що і знаходяться на вершині ієрархії чинників морально-орієнтованої дії [8, с. 9-19; 9, с. 29-31]. Керуючись цим, пропонуємо виокремити чотири типи суб'єктів у стані вирішення моральних дилем, в яких задіяно теми здоров'я, їжі і транспорту:

1) перший тип – **«непохитні раціоналісти»**: для них різною мірою, але однозначно важливішим, виглядає збереження свого морального обличчя і перед професійною спільнотою, і перед державою та іншими громадянами, тому це є ознаки домінування раціональної (модерністської) моралі, котра «спрацьовує» відносно і до стану здоров'я, і подачі їжі, і пересування на транспорті. Країни, більшість опитаних представників з яких підпадають під цей тип, зазначені на рис. 1.

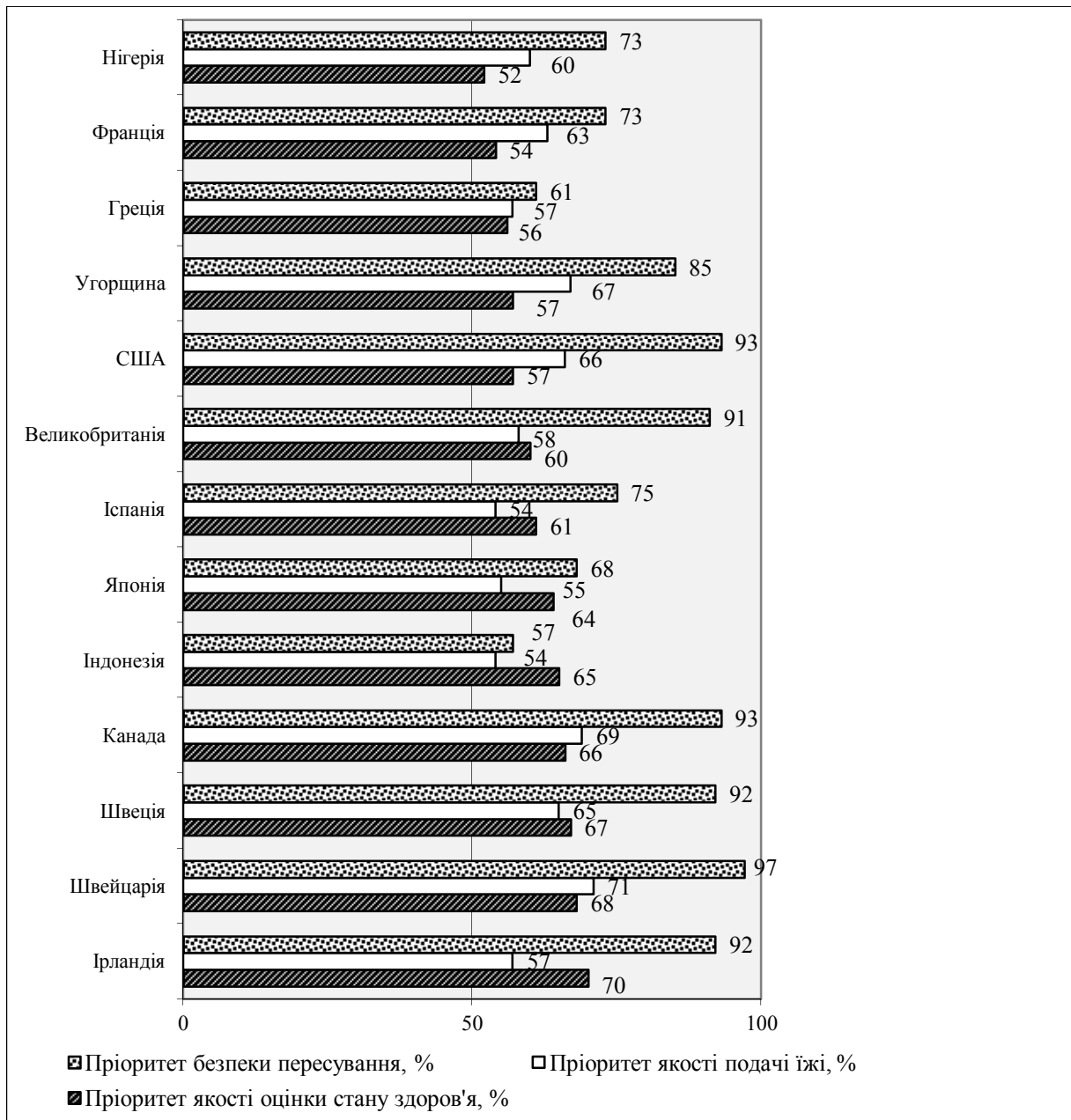

Рисунок 1. Країни, в яких пріоритетність допомоги друзям у разі загрози порушення цим громадянської та професійної етики поступається універсалістським пріоритетам

2) другий тип – «*поцінювачі майстерності*»: вони також не уникають додержуватися раціональної (модерністської) моралі, АЛЕ лише у відповідях на ті питання, що стосуються професійної етики, а про це йдеться у дилемах, споріднених з темами здоров'я та їжі. На їхню думку, медичною діагностикою і ресторанним бізнесом мають займатися кваліфіковані фахівці, результати діяльності яких навіть у разі зіткнення з інтересами особисто-близького кола фахівця не мають суперечити мистецтву «розбирання і збирання тіла» (згідно з метафорою Фуко) і «хорошому смаку» як таким (адже ресторанна їжа – це не просто їжа, а продукт соціальний куди більше, ніж фізико-хімічний; так само як і послуги з оцінки здоров'я – це значним чином реалізація дисциплінарної «біовлади» лікарів [2, с. 282-285; 11; 12, с. 31-44; 13; 14]), в той час як виконанням громадянських обов'язків заради друзів можна поступитись. Ядро цього типу складають країни, представники яких демонструють домінуючу універсалістську орієнтацію у виході і з дилеми «Лікар і страхова компанія», і з дилеми «Посередній ресторан», у той час як з дилеми «Автомобіль і пішохід» вони у більшості виходять як партикуляристи – це *Фінляндія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 68% представників, якості подачі їжі – у 75%, безпеки пересування – менш ніж у 32%), *Данія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 60% представників, якості подачі їжі – у 62%, безпеки пересування – менш ніж у 32%), *Італія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 58% представників, якості подачі їжі – у 66%, безпеки пересування – менш ніж у 32%) та *Китай* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 57% представників, якості подачі їжі – у 50%, безпеки пересування – у 47%). У других рядах цього типу знаходяться виключно «ресторанні універсалісти»,

представлені *Бельгією* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 42% представників, якості подачі їжі – у 62%, безпеки пересування – менш ніж у 32%) та *Малайзією* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – у 62%, безпеки пересування – менш ніж у 32%), і виключно «медичні універсалісти», представлені *Філіппінами* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 56% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – менш ніж у 32%) та *Бахреїном* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 50% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – менш ніж у 32%);

3) третій тип – «*чесні громадяни*»: на відміну від другого типу, їхня непослідовність у дотриманні раціональної (модерністської) моралі розподіляється на користь громадянської етики, про котру йдеться у дилемі, спорідненою з темою транспортного руху. Ядро цього типу складають країни, представники яких демонструють домінуючу універсалістську орієнтацію у виході з дилеми «Автомобіль і пішохід», в той час як і з дилеми «Лікар і страхова компанія», і з дилеми «Посередній ресторан» вони у більшості виходять як партикуляристи – це *Болгарія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 35% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 54%), *Чехія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 24% представників, якості подачі їжі – у 49%, безпеки пересування – у 83%), *Бразилія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 79%), *Аргентина* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 70%) та *Куба* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 65%). У других рядах цього типу знаходяться виключно «ресторанні партикуляристи», представлені *Польщею* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 59% представників, якості подачі їжі – у 43%, безпеки пересування – у 74%) та *Індією* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 53% представників, якості подачі їжі – у 48%, безпеки пересування – у 54%), і виключно «медичні партикуляристи», представлені *Сингапуром* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 48% представників, якості подачі їжі – у 52%, безпеки пересування – у 69%), *Румунією* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 44% представників, якості подачі їжі – у 68%, безпеки пересування – у 88%), *Австралією* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – у 69%, безпеки пересування – у 91%), *Німеччиною* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – у 61%, безпеки пересування – у 87%), *Нідерландами* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – у 61%, безпеки пересування – у 90%) та *Мексикою* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – у 59%, безпеки пересування – у 64%);

4) четвертий тип – «*мовчазні друзі*»: для них різною мірою, але однозначно важливішим виглядає збереження свого морального обличчя перед друзями і подругами, тож це ознаки домінування постраціональної (постмодерністської) моралі, котра «спрацьовує» відносно і до стану здоров'я, і подачі їжі, і пересування на транспорті. Країни, більшість опитаних представників з яких підпадають під цей тип – це *Південна Корея* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 44% представників, якості подачі їжі – у 45%, безпеки пересування – у 37%), *Венесуела* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 39% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 32%), *Єгипет* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 36% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – менш ніж у 32%), *Росія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 29% представників, якості подачі їжі – у 47%, безпеки пересування – у 44%), *Сербія* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я у 20% представників, якості подачі їжі – у 24%, безпеки пересування – менш ніж у 32%) та *Непал* (пріоритет якості оцінки стану здоров'я менш ніж у 20% представників, якості подачі їжі – менш ніж у 24%, безпеки пересування – у 36%).

Чим же пояснити подібні диспропорції, що інколи призводять до доволі несподіваних «зустрічей» країн всередині одних і тих же типів? До того ж, якщо ми звернемось до даних із «Європейського соціального дослідження», то зможемо знайти ще деякі цікаві незбігання: наприклад, випадок Росії, що у нашій типології потрапила до низки країн із переважанням морального постраціоналізму, в контексті уявлень її представників про людську мораль в цілому (котрі виміряні в «ЄСС») не дивує, оскільки уявляючи людей переважно такими, що в основному дбають про власний інтерес, а не намагаються допомагати іншим, легше і самому дозволити собі аналогічну першопланову турботу – але в оцінці загальнолюдської моралі від Росії майже не відрізняються і Франція, і Греція, й Угорщина, й Іспанія, які в нашій типології потрапили до поборників морального раціоналізму, хоча Великобританія, Швеція, Швейцарія й Ісландія, їхні сусіди по типу, згідно з даними «ЄСС» більш послідовні у раціоналістичному баченні світу. Ще один приклад – розбіжність між європейським лідерством у довірі до судово-правової системи (виміряно в «ЄСС») та прагненням підкріпити цю довіру власною добродіяньською поведінкою у Фінляндії та Данії [10, с. 83, 93]. Припускаємо, що тут не обійтись без, так би мовити, «теореми Бурдьо» (по аналогії з «теоремою Томаса») з приводу кодифікації: чим більше ситуація сприймається як потенційно небезпечна, чим більше ймовірна у цій ситуації взаємодія представників різнопрестижних соціальних груп і чим більше очікувана від цієї взаємодії символічна вигода, тим більше

прагнення людей кодифікувати практику поведінки себе у цій ситуації [15]. Кодифікація у Бурдьо виступає протилежністю габітуалізації, оскільки кодифікуюча діяльність має за мету створення і використання породжуючих принципів соціальних практик, приведення їх до символічного ладу та підтримання символічного порядку, що зазвичай асоціюється із спеціалізацією вищих державних бюрократій, а за мету у габітуалізації – імпробізоване конфронтування з невизначеними ситуаціями, що підпорядковується «відчуттю гри» і практичній логіці «чогось на кшталт...» та робить неможливим повне покладання на габітус у критичних та небезпечних станах оточуючого середовища. Практики поведінки, пов'язані з транспортним рухом, Бурдьо відносить до найбільш кодифікованих, як і, скажімо, ситуації дипломатичних перемовин, і він не самотній у своєму переконанні: транспорт і його окремі різновиди часто розглядають як «неприручену небезпеку» [16, с. 87], найбільшу загрозу найменшим членам суспільства – дітям – і найпоширенішу фобію у них та їхніх батьків [17, с. 148-149], поле регулярних численних спонтанних та емоційно насичених конфліктів [18] тощо. Цікаво, що в українців, як свідчать дані моніторингу «Українське суспільство», серед побутових конфліктів, котрі помітно виводять із душевної рівноваги, незмінно одне з лідерських місць за часткою посідають ті, що виникають на вулиці й у транспорті, інколи випереджаючи навіть абсолютних лідерів – конфлікти з чоловіком/дружиною [19, с. 554]. Тож цілком правомірно захищати точку зору, що транспортний рух дійсно є рухом, котрий потужно зіштовхує безліч соціальних світів на тонкій межі приватного і публічного таким чином, як і де вони рідко зіштовхуються, через що транспорт і стає небезпечним (а, звісно, не сам по собі). Однак варто пам'ятати, що «...якщо правила дорожнього руху... і змушують визнати себе без особливої дискусії, то це тому, що, за деякими винятками, вони знаходять рішення між можливостями відносно довільними (навіть якщо одного разу встановлені в об'єктивності і в габітусі, як ліво- або правостороннє водіння, вони, ці можливості, припиняють існувати) і тому, що немає великої вигоди в грі з тієї чи іншої сторони... В цьому випадку колективні вигоди від калькульованості і прогнозованості, пов'язані з кодифікацією, безперечно, беруть гору над вигодами – нульовими або слабкими, – які пов'язуються з тим чи іншим вибором» [15]. А значить, у разі відсутності значної символічної вигоди від слідування універсальним правилам, будь то участь у транспортному русі, ресторанний бізнес чи якісна медична робота, або її рівноцінності порівняно з символічною вигодою від слідування партикулярним правилам логічно очікувати переходу від раціональної до постраціональної (або й навіть традиційної) моралі.

Так, якщо ми звернемося, зокрема, до прикладу Індії, яка продемонструвала виключно «ресторанний партикуляризм», то причина такої диспропорції безпроблемно вписується у «теорему Бурдьо»: ризик отримати в Індії несподіваний моральний збиток від неякісного ресторанного сервісу – повсюдний і достатньо високий [20] для того, щоб перекрыти ризик від одного проступку відданого подрузі репортера перед його професійною спільнотою та читачами, й отже, вигода від універсалістської орієнтації стосовно якості подачі їжі в Індії є символічною скоріше у сенсі «невеликою». Або гляньмо на Швейцарію: вочевидь, жодна з дилем «Лікар і страхова компанія», «Посередній ресторан» та «Автомобіль і пішохід» не заторкнули в уяві її представників ті сфери життєдіяльності, де кодифікація (або універсалізація – за смыслом майже одне і те ж) не вигідна чи ризикованіша за ризиковані ситуації, котрі призначена контролювати. Але, як ми можемо інтерпретувати на основі результатів інших досліджень [21], відхід швейцарців від раціональної моралі відбувається тоді, коли мова заходить про надання банківських послуг. А. Пріходкін, на якого ми щойно послалися, провів експеримент щодо ставлення до імігрантів у Швейцарії, довівши розходження офіційних та реальних стандартів успішності соціальної інтеграції імігрантів. Згідно із результатами цього експерименту, якщо запропонувати рядовим швейцарцям оцінити записи з ідеальним французьким мовленням від імені нібито потенційного кандидата на посаду співробітника зі зв'язків з громадськістю у швейцарському банку, подавши одні і ті ж записи по декілька разів із різними відомостями про ім'я та прізвище, то оцінки придатності до цієї роботи будуть з боку рядових швейцарців на користь «кандидатів», які представлені під іменами і прізвищами, типовими для корінних франкомовних швейцарців, а типові імена і прізвища португальських та арабських імігрантів спровокують зниження відповідних оцінок. Пріходкін трактує цю обставину як упередженість щодо імігрантів, проте звідки береться ця упередженість? Ми вбачаємо чинник подібної актуалізації традиційної моралі (оскільки справа стосується пріоритету спільноти на кшталт етнічної, а не національної) саме в очікуваних ризиках від толерантності до імігрантів, які навіть не з власної волі, а внаслідок мовних звичок (котрі, як відомо, є «другим характером») можуть не виправдати покладених надій на бездоганне спілкування при обійманні доволі престижної і відповідальної посади у банку, що як такий для швейцарців є одним із значущих символів їхньої країни. Можна вдатися до аналогічного аналізу і з приводу усіх інших країн із нашої типології, проте дане потребуватиме окремої статті.

Отже, слідування цілям даної статті дозволило нам розробити типологію суб'єктів у стані вирішення моральних дилем, тематично причетних до здоров'я, їжі і транспорту, котра була складена з чотирьох типів («непохитних раціоналістів», «поціновувачів майстерності», «чесних громадян» і «мовчазних друзів») – і пояснити відмінності між типами та диспропорції всередині них різною інтенсивністю очікування символічної

антивигоди від дотримання універсалістської орієнтації замість партикуляристської в справах надання кваліфікованого медичного обслуговування, організації гарного ресторанного сервісу та безпечної участі у транспортно-опосередкованому пересуванні. Звісно, для подальших розвідок варто врахувати, що дані, котрими ми послуговувались для створення типології, були, судячи з презентації Тромпенаарса 2014 р. [6, р. 14], зібраними одномоментно і залишеними без оновлення як мінімум з часу другого видання «Їдучи хвилями культури...», до того ж, отриманими шляхом формалізованого анкетування, а різницю між «заміром і опитуванням» соціальні епістемологи підкреслюють, підкреслюють і ще раз підкреслюють [22]. Також виникають певні небезпідставні сумніви з приводу повноти представлення соціальних прошарків усіх проаналізованих країн, а отже – з приводу справжності домінування універсалізму в деяких країнах (як, напр., у випадку з Нігерією – цілком можливо, що з огляду на «менеджерський» акцент дослідження Тромпенаарса і Хемпдена-Тюрнера результати більшою мірою презентували думки представників «нижньо-вищого» нігерійського соціального підкласу або/та іноземних для нігерійців спеціалістів, оскільки в соціальних низах Нігерії, значно переважаючи чисельність яких над верхами і серединою забезпечила нафтова держава цієї країни [23], навряд чи процвітає раціональна мораль як в цілому, так і конкретно щодо якості оцінки здоров'я, якості подачі їжі й безпеки транспортного руху). Та в першу чергу ми сподіваємося на продовження загального соціологічного поступу у напрямку зняття наукової проблеми, про котру говорили на початку статті, оскільки для цього є усі підстави – і теоретичні, й емпіричні, потрібно лише з'єднати їх славнозвісним мерґтонівським «середнім радіусом дії».

ЛІТЕРАТУРА: 1. Бьзов А. А., Хитлин С., Вэйзи С. Новая социология морали / А. А. Бьзов, О. А. Симонова // Социальные и гуманитарные науки. Отечественная и зарубежная литература. Серия 11: Социология. Реферативный журнал. – 2014. – № 3. – С. 89-100. 2. Романенко Ю. В. Етнічні ідентичності в тілесності та культурах харчування / Ю. В. Романенко, І. О. Святненко // Етнічні ідентичності в дзеркалі тілесності та практик харчування. – Монографія 5-ти авторів. – К.: Вид-во ДУТ, 2015. – С. 195-304. 3. Романов П.В. Социология тела и социальной политики / П. В. Романов, Е. А. Ярская-Смирнова // Журнал социологии и социальной антропологии. – 2004. – Т. VII, №2. – С. 115-137. 4. Разин А. В. Моральные дилеммы / А. В. Разин // Вестник РУДН, серия «Философия». – 2014. – № 2. – С. 66-82. 5. Тромпенаарс Ф. 4 типа корпоративной культуры / Ф. Тромпенаарс, Ч. Хемпден-Тернер; [пер. с англ. Е. П. Самсонова]. – Минск: Попурри, 2012. – 528 с. 6. Trompenaars F. Riding the Waves of Culture: Taking advantage of challenging circumstances / Fons Trompenaars. – Lisbon, 28 October 2014. – Access mode: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-riding-the-waves-of-culture/\\$FILE/ey-riding-the-waves-of-culture.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-riding-the-waves-of-culture/$FILE/ey-riding-the-waves-of-culture.pdf) 7. Соколов В. М. Социология морали: теория и практика / В. М. Соколов // Социология власти. – 2004. – №2. – С. 5-27. 8. Бакштановский В. И. Социология морали: нормативно-ценностные системы / В. И. Бакштановский, Ю. В. Согомонов // Социологические исследования. – 2003. – № 5. – С. 8-19. 9. Кошовец М. К. Мораль в контексте социокультурной эволюции: характеристики видоизменения / М. К. Кошовец // Грані. – 2014. – № 1 (105). – С. 28-32. 10. Головаха Є. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами «Європейського соціального дослідження» 2005–2007–2009–2011 / Є. Головаха, А. Горбачик. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – 119 с. 11. Зиммель Г. Социология трапезы / Г. Зиммель; [пер. с нем. В. Бурлачука] // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – №4. – С. 187-192. 12. Бурдьё П. Различение: социальная критика суждения / П. Бурдьё; [пер. с франц. О. И. Кирчик, науч. ред. Н. А. Шматко и В. В. Радаев, подбор стр. Д. Граски] // Экономическая социология. – 2005. – Т. 6, № 3. – С. 25-48. 13. Бурлачук В. Ф. Власть и тело: история любви / В. Ф. Бурлачук // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №2. – С. 24-37. 14. Пйонтковский В. Социология тіла як новий напрям соціології медицини / В. Пйонтковский, І. М. Мажак // Вісник Львівського університету: сер.: Соціологічна. – 2009. – Вип. 3. – С. 170-188. 15. Бурдьё П. Кодификация [Электронный ресурс] / Пьер Бурдьё; [пер. с франц. Шматко Н. А.] // Начала. – М.: Socio-Logos, 1994. – Режим доступа: <http://gtmarket.ru/laboratory/publicdoc/2009/2610> 16. Суровцева І. Ю. Транспорт та просторова мобільність в реаліях лінії розмежування / І. Ю. Суровцева // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2016. – Випуск 37. – С. 85-90. 17. Сибирева М. Ю. Влияние мегаполиса на социализацию ребенка / М. Ю. Сибирева // Социологические исследования. – 2010. – № 7. – С. 147-150. 18. Кузнецов А. Маршрутное такси на перекрестке режимов справедливости / А. Кузнецов, Л. Шайтанова // Социология власти. – 2012. – № 6-7 (1). – С. 137-149. 19. Українське суспільство 1992-2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг. – К.: Інститут соціології НАН України, 2012. – 660 с. 20. Сингх С. Особенности индийского менталитета, или каков он, этот индиец-индус? [Электронный ресурс] / Светлана Сингх. – 7 сентября 2015 г. – Режим доступа: <http://svetasingh.ru/2015/09/07/%D0%BE%D1%81%D0%BE%D0%B1%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%B4%D0%B8%D0%B9%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B3%D0%BE-%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%82%D0%B0/> 21. Приходкин А. «Вы действительно говорите не так, как мы»: влияние этнической принадлежности имен собственных на ожидания слушающего / А. Приходкин // Антропологический форум. – 2014. – № 21. – С. 109-119. 22. Яковенко Ю. Ідентифікація громадської думки в контексті соціальної епістемології / Ю. Яковенко, А. Яковенко // Психологія і суспільство. – 2013. – № 1. – С. 48-56. 23. Нигерия: как живут элита, хипстеры и «средний класс» [Электронный ресурс] // «Спільне: журнал соціальної критики», 17 декабря 2010 г.; «Украинская правда», 14 января 2013 г. – Режим доступа: <http://commons.com.ua/ru/nigeriya-kak-zhivut-elita-hipstery-i-sr/>, <http://www.epravda.com.ua/rus/publications/2013/01/14/356166/>